
Biebel ien t Grunnegers

Marten van Dijken

Op 25 oktober 2008 zal de vertaling van de Bijbel in het Gronings worden gepresenteerd, het resultaat van vele jaren zwoegen: ‘’n haaidens kerwaai’!

Dit artikel laat zien hoe de Grunnegse bijbelvertaling tot stand gekomen is. In een notendop wordt verteld wat zich heeft afgespeeld in de tijd tussen het eerste initiatief en het moment waarop de laatste hand aan de tekst werd gelegd.

Grunneger Dainsten

In 1973 is begonnen met de vertaling van de Bijbel in ‘geef Grunnegers’. Aanleiding daartoe was de vraag naar bijbelteksten in het Gronings vanwege de opkomst van de Grunneger Dainsten, kerkdiensten in de streektaal. Deze diensten begonnen in de jaren vijftig van de vorige eeuw in zwang te raken. Voor zover bekend was de eerste Grunneger Dainst op 21 juli 1951 in de hervormde kerk van Delfzijl. Voorganger was A.R. Hulst, destijds hoogleraar Oude Testament aan de Universiteit in Utrecht, en daarvoor predikant van de hervormde gemeente in Delfzijl. Van een echte Grunneger Dainst kon je overigens nog niet spreken: er werd nog gezongen in het Nederlands, omdat teksten van kerkliederen toen nog niet in het Gronings beschikbaar waren.

De Grunneger Dainst van Hulst was de aanzet tot meer diensten in de streektaal. Dominee P.J. van Leeuwen, hervormd predikant in Loppersum begon er in 1952 mee, al gauw gevolgd door zijn collega I. Hamming, gereformeerd predikant in dezelfde plaats. Eerst werden ze gehouden bij bijzondere gelegenheden: Pasen, Pinksteren, met kerst of oud- en nieuwjaar, maar al gauw vonden ze vaker plaats. Daardoor werden de diensten in streektaal ‘gewoner’ en kwam er dientengevolge ook steeds meer vraag naar bijbelteksten in het Gronings, vooral naar liederen.

In 1959 werd door de Groninger Culturele Gemeenschap, op instigatie van de directeur S. Broekema, een commissie in het leven geroepen die kerkliederen in het Gronings moest gaan vertalen. Voorzitter van deze

commissie werd de Groninger dichter en schrijver Jan Boer. De commissie ging voortvarend aan het werk. Al in 1966 verscheen de eerste liedbundel 'Grunneger Psaalms en Gezangen' in 1981 gevolgd door een tweede 'Psaalms en Gezangen'.¹ Beide liedbundels zijn al lang uitverkocht. Dat was de aanleiding voor de Liudgerstichten om te werken aan een nieuwe, uitgebreide uitgave van psalmen, gezangen en andere kerkliederen in de eigen taal, die rond 2011 zal verschijnen. Er werd in 1959 ook een werkgroep benoemd voor het vertalen van bijbelteksten, maar deze commissie is niet van de grond gekomen. Vandaar dat de Groninger Culturele Gemeenschap een aantal jaren later opnieuw het initiatief nam en in 1973 twee werkgroepen in het leven riep: één voor de vertaling van teksten uit het Oude Testament en één voor teksten uit het Nieuwe Testament.

Beide werkgroepen begonnen behoedzaam. Vanaf 1974 werd er wel eens een gedeelte van hun vertaalwerk gepubliceerd in het Cultureel Maandblad van de Provincie Groningen, maar daar bleef het bij. 'Vertoalen is sekuur waark, dat n bult tied nemt. n Poar verzen op n oavend mag je blied mit wezen', schreven ze eens. Het bleef stil tot 1987: toen kwamen de twee vertaalgroepen voor het eerst bij elkaar. Vervolgens bleek, dat er toch veel werk was verzet: de werkgroep voor het Oude Testament had twee boeken vertaald, Ruth en 1 Samuel, en de werkgroep voor het Nieuwe Testament had het evangelie van Lucas in het Gronings overgezet. 1 Samuel en Lucas verschenen een jaar later in druk.²

Oprichting Liudgerstichten

In 1989 werd besloten een stichting in het leven te roepen om het vertaalwerk beter te organiseren en te coördineren: de beide bestaande werkgroepen hadden van tevoren nooit afspraken gemaakt over de vertaalprincipes en waren vanaf 1973 ook nooit voor enig overleg bij elkaar geweest. De stichting kreeg de naam van Liudger, de man die in opdracht van Karel de Grote in deze gewesten het evangelie moest brengen.

Het eerste wat de Liudgerstichten deed, was het organiseren van een bijbelvertaal cursus. Een aantal hoogleraren van de Groninger Universiteit werd aangezocht om de cursus te geven, die in 1990/1991 werd gehouden voor zo'n dertig cursisten. Van de lezingen en voordrachten die op de cursus waren gehouden werd in samenwerking met het Nederlands Bijbelgenootschap een boek uitgegeven 'Elementen van Bijbelvertalen'.³ Onderwerpen die op de cursus werden behandeld waren onder meer: wat is taal en wat is vertalen, tekstsoort en taalniveau in het Oude en Nieuwe

Testament, syntactische problemen, beeldspraak in de Bijbel, en het vertalen van bijbels-theologische termen.

Na de cursus werden drie werkgroepen gevormd die het Oude Testament gingen vertalen en drie groepen die met het Nieuwe Testament begonnen. In 1994 vormde zich nog een werkgroep rond het klooster Berchmanianum in Nijmegen. Deze groep begon met de vertaling van de evangeliën van Matteüs en Marcus. Met de reeds bestaande werkgroep voor de vertaling van kerkliederen, werkten er toen zo'n kleine zestig mannen en vrouwen aan het 'biebelvertoalkerwaai' mee, allemaal vrijwilligers, uit verschillende kerkelijke denominaties. En dat laatste heeft tijdens het vertaalwerk nooit een enkel probleem opgeleverd.

Het vertaalwerk

Het vertaalwerk gebeurde in groepen van zo'n zes tot acht mensen, 'ervaringsdeskundigen', die de streektaal goed beheersten, bijgestaan door één of twee deskundigen op het gebied van de brontaal. Over de vereisten van de werkgroepleden werd eens geschreven: 'As t goud is mout je Grunneger toalgevuil hebben, en zodounde meer heurd hebben as joen aigen lougsters. En as t goud is mout je deurzetten kinnen en dat is meschain nog t minste aan te leren. Overzetten van biebel is veurop *deurzetten*.'⁴

Iedere werkgroep was bezig met één bijbelboek. De deskundige op het gebied van de brontaal leverde meestal een woord-voor-woord vertaling, van waaruit de werkgroepleden, met behulp van andere vertalingen, hun vertaling in het Gronings maakten. De vertalingen van de verschillende werkgroepleden werden ingeleverd bij de secretaris van de vertaalgroep, die deze teksten onder elkaar zette en het geheel doorstuurde naar de deskundige die er een voorstel tot vertaling van maakte. Op de eerstvolgende vergadering van de werkgroep werd deze 'veurzet' dan besproken en kwam men tot een eindvertaling. Deze eindvertaling werd, als het boek in z'n geheel klaar was, gezonden naar de coördinator van het project. Die bekeek of de groep zich gehouden had aan de afspraken die in de loop van de tijd gemaakt waren. Ook zorgde deze ervoor dat er eenheid was in spelling en schrijfwijze. Met zijn op- en aanmerkingen ging het geheel terug naar de vertaalwerkgroep die bepaalde wat ze met deze bemerkingen ging doen. Vervolgens werd een en ander al dan niet in de vertaling verwerkt. Deze nieuwe versie ging naar een lezersgroep. De lezersgroep bekeek of de vertaling op het eerste gezicht goed leesbaar was. Ook keek de groep naar mogelijk achtergebleven taal- en schrijffouten en naar de interpunctie. De op- en aanmerkingen van de lezersgroep werden door de coördinator van het project verzameld en doorgezonden naar de desbetreffende vertaalwerkgroep. Deze

beoordeelde de bemerkingen en stelde dan de ‘definitieve’ tekst vast. Voor vertaal- of theologische problemen werd een beroep gedaan op een adviesraad, waarin een oudtestamenticus, een nieuwtestamenticus, een graecus, een hebraïcus en een deskundige op het gebied van de streektaal zitting hadden.

Kortom, voordat de tekst definitief kon worden vastgesteld, was er al heel wat water naar zee gestroomd.

Richtlijnen voor de vertaling

In 1987, toen de twee werkgroepen voor het eerst bij elkaar kwamen, bleek, dat er op verschillende manieren was vertaald. Hoe kon het ook anders? Toentertijd lag het beslist nog niet in de bedoeling de héle bijbel te vertalen en afspraken over de manier van vertalen waren niet gemaakt.

Ook was er gedurende die tijd geen of sporadisch contact tussen de werkploegen geweest, en al helemaal geen overleg. Al werkend en vertalend had iedere groep zijn eigen weg gezocht.

In 1989, bij de oprichting van de stichting, werd besloten een vertaalrichtlijn over te nemen van de werkgroep die bezig was kerkliederen te vertalen. In 1966 toen het eerste boekje ‘Grunneger psalms en gezangen’ uitkwam, schreef die werkgroep in zijn verantwoording: ‘Doul was: ten eerste grondgedachte zo zuver meugelk bewoaren (oetgoan van grondtekst), en ten twijde: streektoal ook zo zuver meugelk hantaaiern (gain vertoald Nederlands).’ De nieuwtestamenticus D. Holwerda, hoogleraar te Groningen en lid van de adviesraad en deskundige in de werkgroep die de meeste boeken van het Nieuwe Testament heeft vertaald, heeft het in het voorwoord bij t Evengelie van Lucas nog eens zo verwoord: ‘As doul het ons veur ogen stoan: God zien woord zo stoef meugelk bie mensken te brengen. Wat of ter ien t Grieks staait zo oet te drukken as n Grunneger dat doun zol as hai t zulfde verhoal vertellen mos.’

Een levende taal verandert, dat is met een streektaal niet anders. Er komen nieuwe woorden bij, oude woorden verdwijnen of krijgen een andere gevoelswaarde. Hoe verwerk je dit in een bijbelvertaling in streektaal? Je wilt toch graag die oude, vaak prachtige woorden, vastleggen voordat ze verdwijnen! Wat doe je dan met *hilleg* (‘heilig’), *rodoagen* (‘dagen’, ‘dag worden’), woorden die in het hedendaagse Gronings praktisch niet meer voor komen, met *gaist* (‘geest’) als iedere Groninger onder invloed van het Nederlands nu ‘geest’ zegt, met *kop* (‘hoofd’) en *pokkel* (‘lichaam’) die in de loop der jaren een heel andere gevoelswaarde hebben gekregen, en met *schietend benaauwd* (‘doodsbenauwd’): past zo’n woord in de Bijbel? Toch zijn ze in de vertaling slechts gehandhaafd als uit het zinsverband duidelijk naar voren kwam wat ze betekenden.

Van 1973 tot 2008 is er aan de vertaling van de Bijbel in het Gronings gewerkt. Meer dan vijftig mensen hebben pro Deo vanuit de brontalen, in goede harmonie, de Bijbel vertaald in ‘geef Grunnegers’. Een project dat z’n weerga qua omvang en duur in de provincie Groningen niet kent en waar iedere Groninger, gelovig of niet, trots op kan zijn.

Noten

- 1 *Grunneger Psalms en Gezangen*, Groningen 1966; *Psalms en Gezangen*, Groningen 1981.
- 2 *t Eerste Bouk Samuël*, Scheemda 1988; *t Evengelie van Lucas*, Scheemda 1988.
- 3 *Elementen van Bijbelvertalen, lezingen en voordrachten onder redactie van ds. K.G. Pieterman*, Haarlem 1992.
- 4 ‘Als het goed is moet men gevoel hebben voor de Groninger taal en daarom meer hebben gehoord dan de taal van eigen dorp. En als het goed is moet men kunnen doorzetten en dat is misschien nog het moeilijkste aan te leren. Vertalen van de bijbel is in de eerste plaats doorzetten.’ Siemon Reker in het voorwoord van *t Eerste Bouk Samuël*, Scheemda 1988.

M. van Dijken heeft als vertaler en coördinator van het project vanaf 1973 meegewerkt aan het biebelvertoalkerwaai van de Liudgerstichten.